Stari i mladi u "Hasanaginici" Milana Ogrizovića

Lončar, Lana

Undergraduate thesis / Završni rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:148229

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-29**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek

zir.nsk.hr

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

dabar
DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Preddiplomski studij hrvatskoga jezika i književnosti i filozofije

Lana Lončar

Stari i mladi u *Hasanaginici* Milana Ogrizovića

Završni rad

Mentor doc.dr.sc. Ivan Trojan

Osijek, 2016.

Sadržaj

1. Uvod…….....2
2. Hasanaginica Milana Ogrizovića…….....6
2.1. Povijesna i kulturna vrijednost Hasanaginice……..7
2.2. Drama i dramsko……..8
2.3. Pathos……...10
2.4. „Stari“ i „mladi“…….....12
2.5. Funkcija uloga Pintorovića, Ummihane i Zarifhanume……...16
3. Zaključak……..19
4. Literatura i drugi izvori……...20

Sažetak

Hasanaginica je priča koja vječno živi u srcima starih i mladih, ponajviše zbog njezinog dirljivog sadržaja. U uvodu ću iznijeti osnovne stavove koji se sukobljavaju unutar glavnog lika i najaviti cilj završnog rada. Sljedeća jedinica rada sadržava glavna obilježja iz životopisa i bibliografije Milana Ogrizovića. Pokazat ću koliko je on doprinio dramskom stvaralaštvu i zbog čega je prozvan kazališnim čovjekom. Nakon što istaknem utjecaj Ogrizovićevog životopisa na sama djela, ukazat ću na posebnosti samog sadržaja *Hasaaginice*. Pokazat ću što to čini njezinu priču besmrtnom i čime je Ogrizovićeva drama drukčija od izvornog originala koji mu je poslužio kao podloga pri pisanju, a to je narodna pjesma *Asanaginica*. Kao najvažniji dio drame, odnosno tragedije, istaknula sam *pathos* kao ključni trenutak koji izaziva u nama osjećaj uzvišenosti. Odnos „starih" i „mladih" ukazuje na nepomirljivi sukob tradicije i individualizma koji se pojavljuje u Hasanaginici, koja bira smrt kao izlaz, zbog njezinog položaja žene u patrijarhalno vrijeme. Na kraju kao zaključak navodim da je sinteza tradicije i individualnosti jedino moguća za ostvarenje idealnog života.

Ključne riječi: *Hasanaginica*, tradicija, individualnost, drama, *pathos*

1. UVOD

Hasanaginica je jedna od najpoznatijih obrađenih priča koja je danas poznata svakome. Ono što se najviše iz nje pamti, to je snaga ljubavi ili *sevdah* koji je posebno istaknut u Ogrizovićevoj drami. U narodnoj pjesmi *Asanaginica* istaknuta je više majčinska ljubav dok je Ogrizović više istaknuo ljubav žene i muškarca, ali u svakom slučaju ljubav preuzima glavni motiv koji pokreće sve ostale. Ogrizović je za razliku od narodne epske pjesme uveo jednu novu sastavnicu koja daje potpuno drukčiju sliku cijele priče. "Ta nova sastavnica je strastvena ljubav Hasanage i Hasanaginice, koja je to dvoje oprečnih stvorenja dovela do raskida, a zatim i do konačne tragedije, jer su se sukobili nazori i shvaćanja, kad Hasanaginica pritiješnjena tradicijom, običajima i sramom ne nalazi snage da pođe bolesnom Hasanagi u posjet, a on pak istodobno zazire od toga da je pozove želeći da njezina ljubav sama od sebe bude tako snažna i jaka, pa da krši pred sobom sve zapreke koje on sam i ne priznaje."[1] Ovdje se glavni dramski sukob ne zbiva između likova, već unutar lika samog. Mjesto radnje glavnog sukoba je duša Hasanaginice, to je sukob tradicije i novog, odnosno „mladih" i „starih". Ogrizović nije mogao bolje prikazati jednim likom kako novo ne može bez starog, kako tradicija i modernizam jedino i mogu najbolje funkcionirati zajedno. Cilj ovog rada je da se ukaže na neprekidni jaz individualnosti i tradicije. Kako bi se bolje razumio taj jaz, prvo će se detaljno analizirati lik Hasanaginice i Hasanage, odnosno njihov međusobni odnos. Što to Hasanaginicu vuče na stranu tradicije, a što joj narušava njezin duševni mir ostajući u okvirima tradicije. Što je to što je dovelo nju do samog tragičnog kraja i učinilo njezinu priču besmrtnom?

Milan Ogrizović rođen je u Senju 11. veljače 1877. godine. Njegovo ime nije samo još jedno u nizu mnogobrojnih književnika, njegovo ime je zabilježilo početak 20. stoljeća zahvaljujući njegovim izvrsnim djelima, ponajviše dramama. Drame su ono u čemu je on uspio dati svoj najveći doprinos, odnosno dati sebe u potpunosti. On je svojim dramskim djelima "neosporno podignuo estetsku kvalitetu novije hrvatske dramske književnosti i kazališta."[2] Njegova prva drama bila je *Dah,* praizvedena 1901. na pozornici zagrebačkog Hrvatskog narodnog kazališta, zatim *Prokletstvo*, dramu koju je napisao zajedno s Andrijom Milčinovićem te *Hasanaginica* o kojoj će u radu biti više rečeno. Već nakon prve izvedene drame na pozornici, Ogrizović je postao opčinjen kazalištem. U njegovim djelima osjeća se snažna politička biografija "jer je

[1] B. Hećimović:, *13 hrvatskih dramatičara*, uređuje Zlatko Crnković, Znanje Zagreb, 1976. str 136.
[2] I. Trojan: *Milan Ogrizović kazališni čovjek*, Naklada Ljevak: Zagreb, 2014, str. 9.

isprepletenost politike i ideologije s dramskim i kazališnim radom u njegovu cjelokupnu opusu često očigledna."[3] U njegovo vrijeme hrvatske zemlje bile su pod vlašću bečkog vladara pa je hrvatska moderna u kojoj je on djelovao bila pod snažnim utjecajem Beča. Riječ je dakle o hrvatskoj književnosti od devedesetih godina 19. stoljeća do kraja Prvog svjetskog rata. Beč je na prelasku iz 19. u 20. stoljeće bio najvažnije kulturno središte pa nije ni čudo što nam je bio uzor, a posebice u drami i kazalištu. Ali koliko god tada Beč bio dominantan, ne mgovoriti o izravnim utjecajima bečkih dramatičara na Milana Ogrizovića koji u svakom svom ostvaraju do kraja ostaje dosljedan i kreativan. "Zaposlio se kao lektor u zagrebačkom Hrvatskom narodnom kazalištu iako je aplicirao na mjesto dramaturga."[4] *Hasanagainica* je praizvedena 9. siječnja 1909., da bi nedugo zatim bila objelodanjena u izdanju Matice hrvatske te dobila Demetrovu nagradu. Dana 11. rujna 1909.umire mu trogodišnji sin kojem posvećuje svoju dramu *Zlatokosi kraljević* kao uspomenu na svog sina. U 1911. godini praizvedena mu je nikad objavljena komedija *Hrvati na Karpatima* ili *Gospojica od telefona* koju je Ogrizović napisao zajedno sa Zvonimirom Vukelićem. Te iste godine Ogrizović napokon postaje dramaturg u zagrebačkom Hrvatskom narodnom kazalištu i tu će funkciju obavljati sve do odlaska na ratište 1914. godine. Prema mišljenju Marka Foteza, Ogrizovića najbolje ocrtava "opažanje lakoće stvaranja, brzina misli, genijalna sposobnost prilagođavanja scenskim ugođajima i uživljavanje u suvremene probleme."[5] Značajan je bio i Drago Rubin koji je podijelio Ogrizovićevo dramsko stvaralaštvo s obzirom na kvalitetu oblikovanja glavnih dramskih likova. Rubin u prvu skupinu svrstava drame u kojima se pojedinačno javljaju sastavnice kasnijeg stvaranja, i u kojima su dani jednostrani tipovi karaktera (*Prokletstvo, Dah*). U drugoj skupini su drame u kojima su izneseni živi ljudi, a njihove duše i osjećaji su svestrano obrađeni (*Hasanaginica, Banović Strahinja*). U treću skupinu svrstava drame čiji su protagonisti snažni subjekti , simboli duha vremena i čitavih ljudskih težnji (*Car Dioklecijan, Objavljenje, Vučina*). Rubin napominje kako ovdje granice nisu oštro omeđene i da među njima vlada osjetna interakcija. Ogrizović je jedan od rijetkih koji je svojim trudom i radom doprinio kazalištu i teatrologiji te ga se stoga i naziva kazališnim čovjekom.

[3] Isto 2, str. 15.
[4] Isto 2, str. 31.
[5] Isto 2, str. 32.

2. *HASANAGINICA* MILANA OGRIZOVIĆA

Hasanaginica je najviše prikazivana i najpopularnija drama Milana Ogrizovića. Iako mu je za podlogu poslužila hrvatska usmena balada *Asanaginica* nastala u Imotskoj krajini u 17. stoljeću, Ogrizović znatno je doprinio načinu obrade teksta, a i onoj dramskoj napetosti koja dramu najviše krasi. Što je to što su gledatelji u Hasanaginici prepoznali da je oživjelo i dan danas u srcima mnogih? Što je to što joj je podarilo vječni život? To nešto Ogrizović je prepoznao i svojom čarolijom pisanja i vještinom obrade podario joj oblik drame koji će najviše ostati upamćen od svih ostalih verzija i dorada. On je postigao onaj patos u srcima čitatelja, ono uzbuđenje koje svaka umjetnost treba imati. Moć patosa proizlazi iz osjećaja identiteta publike, interesa publike i osjećaja publike. Ova priča obiluje presnažnim emocijama da bi one do izražaja došle u kratkoj baladi u kojoj je izvorno opjevana. Ogrizović je izvrsno osjetio da je drama najbolji oblik da bi jedna ovakva priča disala punim plućima i da bi dovela do izražaja svaki detalj, svaku emociju, svaki trenutak koji je Hasanaginica proživjela u boli i patnji. Ono najvažnije u priči njezina su stanja koja se u baladi samo naslućuju ili ostaju nedorečena, dok ih Ogrizović briljantno opisuje i oživljava. Trebalo je približiti srcima čitatelja tu težinu majčinog rastanka, gubitka djece i voljenog muža, njezin odlazak i prosidbu s drugim. Najvažnije je da Ogrizović nije ni na tren napuštao sadržaj izvorne narodne balade, a opet je postigao da sebe u potpunosti da cijeloj toj priči. Odlazak Sultanije majci mnogo nam otkriva o njezinoj boli i ljubavi prema agi kao i njegovoj ljubavi prema vjernoj ljubi. To je ono što u baladi ostaje nedorečeno, njihova uzajamna ljubav koja je toliko snažna da se od nje gine. Dok je aga u baladi prikazan kao hladan i bezosjećajan, Ogrizović njemu daje buru emocija koje osjeća prema Hasanaginici. Koliko god da mu teško pada, on je spreman žrtvovati svoj junački ponos i naklonost majke kako bi opet pridobio ljubav svoje drage koju je nemilosrdno potjerao s dvora i odvojio ju od djece. Taj trenutak koji su čitatelji s nestrpljenjem iščekivali, da omekša agino srce, opet se raspada u tisuću komadića kada saznaje da je ona već isprošena. I tu nastaje dramska čarolija puna napetosti, iščekivanja, nada, strepnji, razočaranja, tuge i boli. Nije lako svaku emociju uzdrmati kod čitatelja, a Ogrizović je u tom uspio. Snaga njihove ljubavi otkriva moderno vrijeme i bezvremenitost cijele priče. To je ljubav koja se bori s ponosom, s očuvanjem dostojanstva, ljubav koja traži ono više od obične zemaljske ljubavi. To potvrđuje i Prohaskina teza da je važnija duševna ljubav od tjelesne, nebeska i vječna od zemaljske i prolazne. To je taj sevdah koji je Ogrizović fascinantno opisao i približio čitateljima. Njegovo dočaravanje sevdaha u nama budi želju da ga i mi osjetimo s nekim, tu čistu neokaljanu istinsku

ljubav. Tu se osjeća i glavna novina koju je Ogrizović iznio u liku Hasanaginice, a to je odnos starih i mladih.

2.1.Povijesna i kulturna vrijednost *Hasanaginice*

Asanaginica (*Hasanaginica*) je jedna od najljepših narodnih balada koja je osvojila srce skoro pa cijelog svijeta. To je bila narodna pjesma nepoznatog autora koja se prenosila s koljena na koljeno po Imotskog krajini. Njezin izraz bio je poprilično formulaičan kako bi se mogao lakše upamtiti i neposredno izvoditi ili pričati pred slušateljima. Najpoznatiji dio te narodne pjesme koji znaju još i naši djedovi bila je slavenska antiteza;

"Što se to bili u gori zelenoj?

Al su snizi, al su labutovi? → pitanje

Da su snizi, već bi okopnili,

labutovi već bi poletjeli:

ni su snizi nit su labutovi, → negacija pitanja

nego čator age Asan-age."[6] → odgovor

Kako bi se pjesma još lakše upamtila, javljaju se stalni epiteti poput: *bilih dvora, rumenog lica, zelene gore, ljute rane, kamena srca*. Koriste se i utvrđeni izrazi (formule) poput ovoga; *usput se ja s dušom rastavila*. I sami ljudi koji su je u to vrijeme usmeno prenosili, osjećali su da će ona biti nešto jako vrijedno i da bi bila velika šteta da se neki dio nje zaboravi. Putopisac Albert Fortis čuo je *Asanaginicu* u Imotskoj krajini te ju je preveo na talijanski jezik i zajedno s hrvatskim originalom (na ikavskom) objavio 1774. godine u djelu *Put u Dalmaciji.* Od tog trenutka ona postoji u pisanoj inačici pa je njezino usmeno prenošenje gotovo. Nakon toga Vuk Stefanović Karadžić mijenja Fortisov zapis na jekavicu i daje pjesmi ime *Hasanaginica*. "Nakon što je Fortis zapisao *Asanaginicu,* nastaju brojni prijevodi i verzije; D. Ferić (latinski), W. Scott (engleski), A. S. Puškin (ruski), J. W. Goethe (njemački)."[7] Po ovome se vidi da je

[6] F. Albert: *Put po Dalmaciji*, priredio Josip Bratulić, Zagreb: Globus, 1984. str. 321.
[7] http://www.camo.ch/teme/prkosna-od-sna/epika-balade-i-sevdalinke/hasanaginica/

Aasanaginica najprevođenije djelo hrvatske književnosti do sada. Milan Ogrizović prepoznao je važne dramske elemente u pjesmi i odlučio ju preoblikovati u dramu od tri čina.

2.2. Drama i dramsko

Drama je rod koji se najviše cijenio među grčkim tragičarima i filozofima. Aristotel je prvi koji ju definira u svom normativnom estetskom djelu *O pjesničkom umijeću* u kojem kaže, najjednostavnije rečeno, da je drama oponašanje ljudske radnje.[8] S tom činjenicom, da drama ne oponaša ljude, već njihova djela, može se smatrati da je ona najuzvišeniji rod, jer najdetaljnije uspijeva opisivati ljudske sudbine koje i mi sami prepoznajemo kao naše vlastite. U romanu se zbog njegove opširnosti izgubimo, tamo je svaka rečenica jednako vrijedna tako da je jako teško naći neko težište na kojem roman počiva. Poezija je opet previše sažeta i poprilično subjektivna pa ni ona ne može biti najuzvišeniji rod. Ogrizović se zato i odlučio upravo za dramu koja svoj vrhunac pronalazi u *patosu* o kojem će kasnije biti riječi. Drama nije ostala idealna vrsta samo grčkim filozofima, već i malo suvremenijim poput Schellinga koji kaže da je drama "najviša pojava onog po sebi i bit svekolike umjetnosti, apsolutna sinteza subjektivnog i objektivnog, prikaz apsolutnog u posebnom."[9] Drama dakle ujedinjuje onu lirsku subjektivnost iz koje progovara individualnost pojedinca s jedne strane, a s druge strane tu je epska narativna objektivnost koja se pridržava tradicije i koja daje prostora društvenom staležu. Sama konstrukcija drame podsjeća na dualizam tradicije i individualnosti u Hasanaginici. "Jedna od povijesno gledano najkonstantnijih kvaliteta razlikovanja narativnih i dramskih tekstova definira se na razini govorne situacije kao komunikacijske relacije autora i recipijenta."[10] Takva se tipologija tekstova razlikuje već u Platonovoj *Državi* gdje on razlikuje oponašanje, "izjednačavanje sebe s drugim u glasu ili u obličju"[11], od pripovijedanja kada pjesnik pušta svoje likove da govore umjesto njega samog. U tome je čar drame, što ona ne pripovijeda, što nije narativna, već ona omogućuje svojim dijalozima i monolozima da se svatko tko ju čita ima prilike uživjeti u bilo koju ulogu. "Govor likova, prije svega dijaloški govor likova, osnovni je jezični oblik dramskih tekstova – to je činjenica kojoj je aristotelovska poetika, usmjerena primarno na radnju, pridavala malu važnost i koju su tek A. W. Schlegel i

[8] Aristotel, *O pjesničkom umijeću*, preveo Z. Dukat, Zagreb: August Cesarec 1983. 22.str.
[9] W. J. F. Schelling, *Filozofija umjetnosti*, prijevod: Marijan Cipra, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 2008. str. 284.
[10] M. Pfister, *Drama, teorija i analiza*, s njemačkoga preveo Marijan Bobinac, Zagreb: Hrvatski centar ITI, 1998. str. 23.
[11] Platon, *Država*, (3. knjiga) preveo Martin Kuzmić, Zagreb: Naklada Jurčić d.o.o., 2004, str. 174.

Hegel postavili u središte teorije drame."[12] Dijalog je u drami temeljni oblik prikazivanja u kojem se otkrivaju karakteri likova. Da nam je netko iz trećeg lica prepričao priču o Hasanaginici, ne bi se ni upola dojmili njihovi snažni karakteri kao što je to slučaj u drami. Pored dijaloga, neizostavni dio drame čine didaskalije, scenske upute čija je funkcija "kao prvi kriterij njihova povezanost sa scenskom realizacijom, njihova prevodljivost u paralingvističke i neverbalne kodove odnosno njihova književna vrijednost po sebi s obzirom na čisto književnu recepciju."[13]

SULTANIJA

meće ruke na prsa:

Tako Allah pomogo mi, babo![14]

Drama *Hasanaginica* ima zatvoreni kraj koji se temelji na "određenoj koncepciji dramske radnje u kojoj glavni lik dospijeva u nevolju što potom dodatnim informacijama zadobiva u tragediji nesretan ishod."[15] U liku Hasanaginice ukidaju se sva proturječja kada ona na kraju umire na Hasanaginim rukama. Napetost koja je najvažnija u drami postiže se "između neznanja i anticipirajuće hipoteze na osnovi poznatih informacija."[16] Da je Hasanaginica znala da ju Hasanaga želi natrag i da je on znao da ga njegova vjerna ljuba i dalje iskreno voli vođena sevdahom, do neke velike napetosti ne bi ni došlo. Oba glavna junaka uvijek bivaju spriječena da saznaju pravu istinu koja im je uvijek nadomak ruku.

[12] Isto 10, str. 28.
[13] Isto 10, str. 43.
[14] Isto 10, str. 225.
[15] Isto 10, str. 152.
[16] Isto 10, str. 157.

2.3. *Pathos*

Vrhunac drame, odnosno tragedije je *pathos*, "poguban čin ili bolan poput umiranja, žestoka bol ranjavanja i sve stvari te vrste koje se događaju u vidljivoj stvarnosti."[17] To je onaj trenutak koji uzdrma čitatelja, koji uzbuđuje. "Umjetnost treba uzbuđivati. Uzbuđivanje stvara pathos, ono je jedan duševni pokret koji se u obliku osjećanja prenosi na druge. U umjetnosti treba uzbuđivati samo patos koji je u sebi istinit."[18] Patos kao da dodiruje jednu strunu koja odjekuje u grudima svakog čovjeka, svaki čovjek priznaje i poznaje ono što ima pravu vrijednost, a što se nalazi u jedinstvenom patosu. Patos pokreće jer on predstavlja ono što je u ljudskom životu moćno. Patos se javlja u ljudskom srcu, on pokreće ljudsku dušu u njezinoj najskrivenijoj dubini. Zato se on treba ograničiti na ljudske radnje, biti ono ljudsko Ja koje ispunjava i prožima cijelu duševnost. "Pathos je usmjeren na pobuđivanje afekata u čitatelja/slušatelja: pobuđivanjem žestokih emocija treba ga navesti na identifikaciju s pozicijom govornika."[19] Jedinstveni trenutak u Hasanaginici na koji se dugo čekao, nalazi se naravno na samom kraju kada Hasanaga priznaje svoje osjećaje Hasanaginici, a ona od bola u srcu umire na njegovim rukama:

HASANAGA

Zbogom pošla, mlada begovice!

Zbogom pošla – srca kamenoga!

HASANAGINICA

uzdrhtala sva, okrenula se i vrisnula:

Kamenoga?

HASANAGA

Kamenoga!

HASANAGINICA

strašnim, promuklim glasom, kao izvan sebe:

Aga!

Otrgla se i zaletjela prema Hasanagi

ispruživši ruke otraga – oštrim, reskim šaptom:

[17] Isto 8, str. 24-25.
[18] Georg, W. F. Hegel, *Estetika I*, preveo Nikola Popović, Beograd, 1986. str. 243.
[19] Isto 10, str. 233.

Voliš li me, aga Hasanaga!

HASANAGA

drhće sav:

Volim, ljubo…

Raširio ruke.

Kako mu je klonula mrtvo na ruke,

Pridrži je.

Što je?....Allah!...Mrtva?!

Puče li joj srce?!

Rikne strašno pogledavši naokolo:

Umrla je!

Jedino Ogrizović može tako moćnog agu kojeg je savršeno okarakterizirao kroz dramu kao strogog, krutog, odlučnog i nepopustljivog muškarca svesti na osobu koja može reći *volim te*. Hasanaga je progutao svoj ponos, nije više vidio majku ni ikoga pred kulom, prešao je preko Hasanagičinih grešaka i prvi rekao *Volim*. Nema boljeg patosa, nema snažnije emocije, to je emocija od koje se umire, ali doslovno. Hasanagici je srce od jačine emocija puklo i ona se rastavila od života na njegovim rukama. Ogrizović je ovim famoznim patosom uzdrmao svakog čitatelja koji se otvorio prema umjetničko djelu kao što je jedna drama. Ne ostaju toliko u čitateljevom sjećanju imena likova ili događaji u fabuli, već ono što se osjeti u srcu kada se djelo pročita, to je ono što čini djelo besmrtnim, dodir srca. Ogrizović je u tome uspio, ovjekovječio je *Hasanaginicu*.

2.3. "Mladi" i "stari"

Dramski sukob Ogrizovićeve najpoznatije drame temelji se "na nesporazumu partnera, njihovom različitom podrijetlu i samim time različitom shvaćanju svijeta."[20] Bolesni Hasanaga koji je daleko od svog doma, gori od želje da Hasanaginica osjeti njegovu bol, njegovo dozivanje, njegovu potrebu za njom, njegov sevdah, "nadnaravni osjećaj povezanosti dvoje ljudi, kao važnim pokretačem dramske radnje u cijelosti."[21] Za razliku od Hasanage koji nije opterećen nametnutim društvenim zakonitostima zbog svog prostijeg podrijetla, Hasanaginica je ta u kojoj se lome i bore velika ljubav prema agi i begovski ponos koji joj ne da da prednjim poklekne.

-*Nek sjetiš se da begovica jesi. –*

Ti ne smješ se ponizit nikako,

Već ostat kruta, ostat ponosna![22]

Osim tog begovskog ponosa, ona je vezana s još jednim zakonom koji joj kao ženi ne dopušta da napušta svoju djecu i kuću.

Ja sam bila u njegovoj kuli,

Čuvala mu kuću i ognjište,

Pazila mu djecu i ognjište.

Zar sam mogla od stida u goru

I raditi, što nam zakon brani?[23]

Pored sevdaha, stid je ovdje drugi najvažniji motiv "koji služi kao alibi Hasanaginici u sukobu s ipak voljenim mužem."[24] Na prvi pogled izgledaju kao i sve ostale jednostavne i kratkotrajne emocije, ali ove dvije su toliko snažne da vežu ruke glavnim junacima drame. Oni su im se u

[20] Isto 2, str. 106.
[21] Isto.
[22] A. Lederer: *Milan Ogrizović, Izabrana djela*, - Stoljeća hrvatske književnosti, Zagreb, 2000, str. 108.
[23] Isto 22, str. 122.
[24] Isto 2, str. 106.

potpunosti predali pa sve svoje postupke svaljuju na njih, a stid i sevdah im poniru u najdublje dijelove duše. Hasanaga je čak i branio svoju ženu u razgovoru s voljenom majkom koja uspijeva imati velik utjecaj na sina kao i sve majke, ali se s tim sevdahom koji osjeća u grudima nikako nije mogao boriti. On mu je ostavljao veće rane nego sam boj.

Tako ja sam branio te, ljubo.

Al u srcu nešto govorilo:

„Morda dođe tvoja aginica:

Ili danas, kada noćca pane,

Il sutra kad zorica svane.“

Prevrtah se po ležaju bolan.

Nisu rane pusta od handžara,

Već su rane, što ih daju misli

Od kojih se zaspati ne može![25]

Hasanaginici je ponajviše to razdiralo dušu, što joj prigovara da ga ne voli iskreno i što joj je srce kameno, dok bi ona u smrt zbog njega. Ona se nastavlja voditi stidom i sramotom ne dopuštajući sebi kao begovici da se vodi emocijama.

Sramotit nemoj roda begovoskoga![26]

Da nije tih snažnih motiva koji pokreću radnju, izostao bi dramski sukob bez kojeg ne bi bilo ni same drame. "U njima supostoji začudni, strasni i zatomljeni odraz duše."[27] Dvoje ljudi koji se vole u potpunosti su se predali stidu i sevdahu da su izgubili svoju jedinstvenu autonomnost, svoje ja, svoje osjećaje i želje. Oko sljedećih stihova se i vrti cijela dramska radnja:

Nisi htjela, da mi dođeš, ljubo!

Ponosna si – kamena si srca.

Po sevdah se poslati ne može.

[25] Isto 22, str. 124.
[26] Isto 22, str. 116.
[27] Isto 2, str. 107.

Sam on dođe, kada hoće, ljubo![28]

Hasanaga čak ide i u tu krajnost kad govori da ju ne bi tjera s dvora da je bar jednom samo osjetio njezinu želju da ga dođe bolesnog posjetiti. Ali ona ga nije čekala ni na kapiji, ni sada ne pokazuje da ga voli, iz nje samo ponos begovski progovara. Ovi njegovi postupci otkrivaju da i on ima dušu, da on nije samo hladni bezosjećajni naprasiti aga koji nepravedno tjera ženu s dvora, kao što je prikazano u narodnoj pjesmi, u kojoj najviše do izražaja dolaze materinski osjećaji. Taj sukob stida i sevdaha "Ogrizović gradi kao segment neobičnih iluzionističkih domišljaja i stoga on dobiva značenjski naboj koji se uzdiže iznad razine zapleta iz odavna poznatih dramskih situacija. Motiv igre i stvaranje privida sukobljava se zbiljom."[29] Privid je ponekad toliko potreban da uljepša i uzvisi određene trenutke za razliku od stroge i ograničene zbilje koja nam ne obećava ništa graciozno. Filozof Nietzsche jednom je dobro rekao da se na kraju istina mora pronaći u samom prividu jer privid prethodi istini. Tako i Hasanaga govori o sevdahu koji se ne može osjetiti na ovoj zemlji;

Mislio sam, da sam umro, ljubo,

Pa da s tobom idem perivojem

Prorokovim… Šaptao sam u noć:

„Ne čekaj me u bielu dvoru,

Već u vrtu tamo prorokovu - - -„

Prenio sam se. Tebe nema, ljubo![30]

Ovdje se vidi ta duhovna ljubav koju aga cijeni, ljubav koja nema veze s tjelesnim zemaljskim svijetom. On je htio da Hasanaginica u daljini osjeti tu njegovu ljubav i zov sevdaha, ali u njegovim mislima ona je ostala hladna za njega.

[28] Isto 22, str. 125.
[29] Isto 2, str. 108.
[30] Isto 22, str. 128.

"Sa psihološkog gledišta potrebno je napomenuti da se Hasanaginica nalazi u dvostruko vezanoj situaciji; posjeti li ranjenog muža u vojnom šatoru predajući se *sevdahu*, postupit će krivo s obzirom na svoje tradicionalno, urođeno naslijeđe, odnosno uvjerenje, a ako ga ne posjeti zbog *stida* koji se od nje očekuje, i to će njezino ponašanje naići na osudu."[31] Hasanaginica se nalazi u bezizlaznom krugu u kojem su sukobljeni emocija i konvencija. Kako god postupi, neka će ju strana osuditi krivom. Takav je bio položaj žene u to patrijarhalno vrijeme što ga majka naglašava osim svog primjera i svojoj kćeri;

Sjeti se,

Da žena si ko i ja – da ćeš trpjet

Bez majke ko i s majkom. [32]

Žena poput Hasanaginice nema dovoljno snage da postupi krivo tako da pored dva nerješiva izlaza bira treći, a to je smrt. "Samo je smrt može izvesti i time spasiti iz života u kojem se našla."[33] Ta da svijeta, između kojih je razapeta Hasanaginica, upravo je jedan „stari", svijet tradicije i „mladi", svijet nečeg novog, tamnog, skrivenog od pogleda javnosti, a to *novo* su upravo zabranjene strasti koje ona osjeća prema Hasanagi, odnosno njezina individualnost. "U središte pozornosti književnosti dolazi pojedina, individuum, njegova osjetilnost, raspoloženje trenutka, impresija, *Stimmung*, erotika, privatnost, estetika doživljaja i novog senzibiliteta, umjetnost duše i nerva."[34] Hasanaginica je žena koja je naviknula živjeti konvencionalnim svakidašnjim životom bez ikakvih iznimaka i nekih novih emocija na koje nije naviknula. I što se javi prvo u čovjeku kada se pojavi jedna takva emocija koja te udaljava od tvog vlastitog identiteta koji na kraju nije uopće bio tvoj, već sasvim nečiji drugi zakonom sagrađen? Javlja se neopisiv strah koji izjeda dušu, koji uzburka dušu upravo zato jer je to strah od sebe same. Hasanaginica nije mogla prepoznati u srcu tu strast prema agi kada se vratila svome rodu. Pored toliko glasova o begovoskom ponosu koji vrište u njezinoj glavi, a to su majčin i bratov, javlja se i onaj tihi vrisak izravno iz samog srca, vrisak koji joj šapuće, koji se ne smije čuti, to je njezin vlastiti vrisak, žudnja i strast prema svom mužu. Ona jedina u obitelji shvaća da sreću ne

[31] Isto 2, str. 108.
[32] Isto 22, str. 165.
[33] D. Burkhart: *„Hasanaginica" kao predložak dramatizacije*, „Umjetnost riječi", XLII, br, 1, Zagreb, siječanj-ožujak 1998, str. 46.
[34] Isto 2, str. 125.

čini njegovanje begovoskog ponosa, već iskrena ljubav prema mužu i djeci, ali tko je ona da strši, da se ističe, da se sukobi s tako moćnom tradicijom.

2.3. Funkcije uloga Pintorovića, Ummihane i Zarifhanume

Hasanaginica, koliko god da je moćna kao begovica i Hasanaga, koji je svoj ugled stekao junaštvom i hrabrošću, trebaju nečiju pomoć kako bi se i dalje čvrsto držali svojih uvjerenja i da ne pokleknu pred drugom stranom. Ovaj živući oksimoron Ogrizović je famozno prikazao kroz glavne junake. Koliko god da su moćni, toliko su i slabi jer se ne mogu osloniti na svoje misli i osjećaje. Da je aga bio sam bez utjecaja majke i sestre i da je Hasanaginica također bila sama bez svoje majke i brata, zasigurno bi dramski sukob izostao. Glavni sukob dakle potiču sporedni likovi, dok su glavni samo nositelji vlastitih postupaka o kojima oni najmanje odlučuju. To je najlakše, najlakše se predati drugome, da drugi odlučuju umjesto nas i tako se mi oslobađamo tog tereta odgovornosti. Ummihana, Pintorović i Zarifhanuma sprječavaju njihovu iskrenu ljubav i pomažu da se svatko drži svoje strane. Sama ta činjenica ukazuje na modernizam današnjeg vremena u kojem se roditelji i rodbina upliću u ljubavne odnose svoje djece. To je to što *Hasanaginica* čuva i održava i dan danas, taj duh vječnosti koji su čitatelji/gledatelji prepoznali. Hasanaginica nema snage odlučiti pa svoju volju daruje bratu da on odlučuje umjesto nje;

Što veliš mi, što savjetuješ me, brate?

Ja sve ću radit, što mi veliš ti,

I svoje više volje nemam, ne!

U meni, brate, sve je umrlo. [35]

Dok je majka već dogovarala prošnju s imotskim kadijom, njezino je srce i dalje bilo kod Hasanage, ona je bila cijela njegova, i dušom i tijelom. Ali nedostaje joj te hrabrosti da progovori, da odluči i ode svojoj djeci i mužu, nema te individualnosti pojedinca da postupa slobodno. Ona je tu, ali okovana velom tradicije. Hasanaga je također bio u iskušenju da potraži svoju ljubav i dovede ju kući, ali se tada uplela njegova zla majka koja je to uspješno spriječila;

[35] Isto 22, str. 109.

Ti nas šalješ tamo,

A kasno bi došli!

Svatove bi putem dočekali! [36]

Hasanaga je svoju ljubav gledao tužnu u njezinu dvoru, a iz svoje sobe u kuli nije izlazio, sve je robinjice ubio ili natjerao svojom bešćutnošću da se ubiju, ispitivao je Sultaniju kako joj je majka. Smekšao se od trenutka kada se uvjerio da je istina to što se Hasanaginica htjela pred svima zbog njega baciti s kule. Njegova promjena ponašanja potvrđuje da njegova odluka o ženinom odlasku nije bila iz hira, već iz stvarne pomisli da ona njega više ne voli kao prije. Čitateljstvo je konačno dočekalo to Hasanagino omekšalo srce koje mu je majka istog trena skamenila ponovno. Hasanagičina majka nije gledala na njezine emocije, već samo na spas od sramote koju bi joj ona zadala da je ostala kao Puštenica bez muža. Brat joj nije dao da poklekne pred njim, kad se Hasanaga pojavio, brat je bio sva njezina snaga da ne ispadne kao jadna robinjica koju tjeraju s dvora njezinom krivicom.

Ti djevojka si sada, znadeš li?

Sav miraz, što si njemu donijela,

To sve on mora na sriedu tu pred nas!

Pred svietom tako nek se zakon veši

Zbog nas i našeg roda! Nek se znade,

Da nisi njemu bila sluškinja. [37]

[36] Isto 22, str. 216.
[37] Isto 22, str. 110.

To što je brat Hasanaginci rekao o aginim robinjama i što je agina majka njemu rekla o Hasanagičinoj prošnji, stvara negativni obrat u njihovim srcima koja kucaju jedno za drugo. Ostali bismo bez ove sudbonosne činjenice najljepše svjetske narodne priče da nije Ogrizovićeve drame. Sve ostale verzije uglavnom su usmjerene na majčinsku ljubav prema ostavljenoj djeci. Ogrizović je dao dašak ovoj nemogućoj ljubavi i tako pridobio obožavatelje, a ovu svjetsku priču podigao na višu razinu.

3. Zaključak

Milan Ogrizović najznačajniji je hrvatski kulturni djelatnik s početka 20. stoljeća. On je postao najizrazitija osobnost hrvatskog kazališnog i kulturnog života. Svojim dramskim djelima podignuo je estetsku kvalitetu novije hrvatske dramske književnosti i kazališta te tako postao kazališnim čovjekom. Njegova najpoznatija drama bila je *Hasanaginica* koja je bila utjelovljenje subjektivnog i objektivnog, etičkog i estetičkog i što je najvažnije tradicionalnog i individualnog. Hasanaginica je bila žena koja je predstavljala snažan karakter koji je mogao izdržati odvajanje djece i muža, polazak za drugoga iako ga ne voli. Bila je spremna žrtvovati sebe za druge. Ona je žena koja će na kraju uvijek ostati kriva i osuđivana, kako god postupila. Svoj život podredila je čuvanju djece i ognjišta, to je ogromna žrtva koja ne dozvoljava druge emocije i strasti. Unaprijed je osuđena da čeka svoga agu i da čuva njegovu kulu i djecu. Njezina ljubav prema agi i djeci je neupitna, ali ona se mora držati okvira koje joj je nametnulo društvo i njezin begovski zakon. U suprotnom bi osramotila svoju obitelj i prokockala dostojanstvo begovice. Da je slijedila svoje srce i javnosti pokazala svoju tamniju stranu, svoje skrivene strasti prema Hasanagi i krenula za njim u šator, njezino bi srce bilo ispunjeno jer ga voli, ali više nikada ne bi bila ona ista begovica koja je ostala na kuli s djecom. Osuđena je od početka na patnju samom činjenicom što je žena u patrijarhalnom vremenu. Ta proturječja koja se u njoj nalaze ne smiju pobijati jedno drugo, tradicionalno i individualno moraju supostojati zajedno. Ona je savršen primjer idealne osobe koja u sebi treba izgraditi onaj individualni dio pojedinca koji se bori za svoja prava i svoje emocije, a s druge strane, nikad se u potpunosti ne odvajati od svoje tradicije, svog ponosa i dostojanstva. Ona nije mogla nositi tako težak teret na svojim leđima pa se predala smrti jer nije mogla pretrpjeti da i dalje griješi i da živi s takvom činjenicom da nekome nanosi bol. Najvažnije je što je, pored svih okolnosti koje su joj se dogodile, i dalje ostala vjerna svojim osjećajima prema Hasanagi. Tako je postala idealan primjer prave žene koja ostaje dosljedna samoj sebi do kraja.

4. Literatura i drugi izvori

1. Aristotel, *O pjesničkom umijeću*, preveo Zdeslav Dukat, Zagreb: August Cesarec, 1983.
2. Albert Fortis, *Put po Dalmaciji*, priredio Josip Bratulić, Zagreb: Globus, 1984.
3. Ana Lederer, *Milan Ogrizović. Izabrana djela* - Stoljeća hrvatske književnosti, Zagreb, 2000.
4. Branko Hećimović, *13 hrvatskih dramatičara*, uređuje Zlatko Crnković, Zagreb, 1986.
5. Dagmar Burkhart: *„Hasanaginica" kao predložak dramatizacije*, „Umjetnost riječi", XLII, br, 1, Zagreb, siječanj-ožujak 1998.
6. Georg, W. F. Hegel, *Estetika I*, preveo Nikola Popović, Beograd, 1986.
7. Friedrich W. J. Schelling, *Filozofija umjetnosti*, prijevod: Marijan Cipra, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 2008.
8. Ivan Trojan, *Milan Ogrizović. Kazališni čovjek*, Zagreb: Naklada Ljevak, 2014.
9. Manfried Pfister, *Drama, teorija i analiza*, s njemačkoga preveo Marijan Bobinac, Zagreb: Hrvatski centar ITI, 1998.
10. Platon *Država*, preveo M. Kuzmić, Zagreb: Naklada Jurčić 2009.
11. http://www.camo.ch/teme/prkosna-od-sna/epika-balade-i-sevdalinke/hasanaginica/